

İNEK NERDE ?
DAĞA KAÇTI.
DAĞ NERDE ?
YANDI BİTTİ KÜL OLDU.

BÖLGEDE YAŞANAN ELEKTRİK ENERJİSİ PROBLEMLERİ

Giriş:

Elektrik enerjisi son zamanlarda hayatımızın su ve hava gibi vazgeçilmez temel bir unsuru haline gelmiştir. Halkın bu temel ihtiyacını üreten, ileten ve dağıtan kuruluşların asli görevi; kesintisiz, ucuz ve kaliteli bir hizmeti tüketicilerine sunmaktır. Elektrik enerjisi, üretimi ve tüketicilere ulaştırılması aşamalarında doğal ve maddi birçok maliyeti ortaya çıkaran bir enerji çeşididir. Günümüzde dünya gündeminde olan küresel iklim değişikliği ve ortaya çıkan maliyetler elektrik enerjisine bağımlılığı azaltacak çözümleri gerekli kılmaktadır.

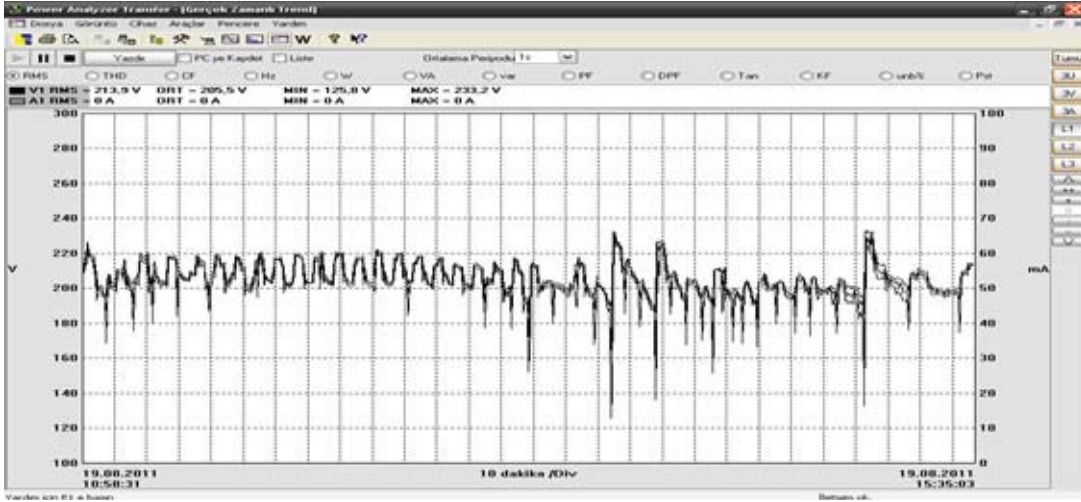
Bölgemizde bu enerjiye ulaşımında yazın sulama mevsiminde, kışın ise soğukların başlaması

ile birlikte yoğun bir şekilde elektrik problemleri yaşanmakta bu durum bölgede yaşayan halk ve tüm elektrik kullanıcıları açısından dayanılmaz hale gelmektedir. Bu elektrik kesintilerinin sebepleri, nereden kaynaklandığı muhatabın kim veya hangi kurumlar olduğuna dair halkın kafası karıştırılmakta, son dönemlerde kamuoyuna yapılan açıklamalar ise bu karmaşıklığı aydınlatmak yerine zihinleri daha fazla bulandırmaktadır. Bu yazıda bu sorunların teknik sebeplerinin yanında daha ziyade arka planında muhataplar ve çözümlere ilişkin bazı öngörüler paylaşılmaktadır. Peki hem yaz, hem kış aylarında bölge elektrik sisteminde yaşanan sıkıntılar neler ?

Yaz – Sulama Döneminde Yaşanan Sorunlar

Bölgemizdeki elektrik tüketimi özellikle yaz aylarında tarımsal sulamada dünyada belki de örneği hiç olmayan bir şekilde elektrikle sulama yapılmasından dolayı yüksek güçte elektrik tüketen, sayıları onbinleri bulan kuyulardan elektrikli su pompaları ile sulama yapılmasından kaynaklanmaktadır. Bölgenin sanayi adına tüketiminin yok denecek kadar az olması, yaz aylarında meskenlerde kullanımındaki oranı az olmakla birlikte klimalardan kaynaklı elektrik tüketiminin yanında bölgesel olarak (Özellikle Mardin, Şanlıurfa ve Diyarbakır ovalarında) sulamadaki elektrik tüketimi çok yüksek bir orana sahiptir. Yüksek güçlü motorların devreye girip çıkması veya başka noktalardaki arıza esnasında motorların kararlı rejimlerinin bozulması sistemden çıkmaya çalışmaları ve bu esnada reaktif tüketimin yükselmesi sonucu gerilimde büyük değerlerde ve uzun sürelerde düşme olarak hissedilmektedir. Öyle ki bu durumlar bazen gün içerisinde onlarca defa yaşanmakta ve bazı dalgalanmalar bazen dakikalara ulaşabilmektedir. Aşağıda Diyarbakır ilinde bu dönemlerde ölçtüğümüz değerlerden bir örnek görülmektedir.

Sulama pompalarının beslediği elektrik dağıtım hatları güç trafoları vasıtasıyla ortak noktalardan beslenmektedir. Bu trafo merkezleri ise yüksek gerilim iletim hatları aracılığıyla birbirlerine bağlı olduklarından çok sayıda pompanın beslediği hatlarda meydana gelen bu gerilim dalgalanmaları bazen bölgedeki çok uzak illerde, hatta enterkonekte sisteme bağlı santral ve uzak illerdeki tüketicilere de kaynağın gücüne ve uzaklığına göre etki etmektedir. Yani Mardin, Urfa ve Diyarbakır kırsallarında başlayan bu dalgalanma zinciri milisaniye süreleri içerisinde Diyarbakır il merkezi, Batman, Siirt, Elazığ, Malatya'ya kadar hissedilmektedir. Öyle ki bu dalgalanmalar ülkemiz elektrik sistemi ile Avrupa arasında ENTSO-E Doğu Avrupa iletim sistemi paralel bağlantı noktalarında hissedilmekte ve acil önlem alınması gereken bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu dalgalanmalar esnasında gerilim düşerken elektrikli cihazlar eğer devreden çıkmamışsa çalışa-

bilmek için daha fazla akım çekmekte, bu durumda elektrik cihazlarının bir çoğu ya devre dışı kalmakta (Şalter veya sigortaları atmakta), ya da hasarlanmaktadır. Yaz aylarında hastahaneler, sanayi tesisleri, üretim yapan ve hassas elektrik cihazlarına sahip tesisler, evlerdeki klima v.b motorlu elektrik cihazlarının tamamı yukarıda numune olarak aldığımız ölçümlerdeki gerilim dalgalanmalarının bir çoğundan etkilenmektedir. Bu durum bir kabus gibi bölgedeki tüm elektrik kullanıcılarını etkileyen ve hesaplara katılmayan ama ülke ekonomisine ve halk sağlığına büyük bir maliyet olarak yansımaktadır. Ayrıca elektrikle sulama yapan ürün üreticileri ise kalitesiz elektrikten dolayı çok büyük ürün kaybına uğramakta, bu kördüğüm ise her sene artarak devam etmektedir. Yine sondajla çekilen su, yer altı sularının kurumasına toprağın çoraklaşmasına da neden olmaktadır. Dünyanın en verimli toprakları, toprak olma özelliğini yitirme riskiyle karşı karşıya kalmaktadır.

Yazın yaşanan bu sorunların kaynağı ve muhatapları kim?

- 1- Elektrikle yoğun bir şekilde sulama yapılması son 5-6 yıldır her yıl elektrik tüketimine %20-30 arası artma olarak yansımaktadır. GAP kapsamında sulama kanallarının yakında biteceği umudu tükenmiş, Tarımda uygulanan bazı teşviklerle birlikte halk kendi imkanları ile kuyular açmakta ve sulama tesisleri kurmaktadır. Bu kuyular her geçen sene artmakta veya var olan kuyular daha derinden su çekebilmek için elektrikli güçleri yükseltilmektedir.
- 2- Yeni kurulan tesislerde mühendislik hizmetleri olarak tekniğe uygun yaptırmak konusunda da eğitim şirketi yeterli kontrol ve hizmeti sunamamaktadır.
- 3- Var olan kuyularda ise devreye girip - çıkma (yol verme), kompanzasyon sistemleri, koruma elemanları gibi elektrikli kısımların kontrol ve denetimi yapılmamakta, sulama tesisleri sahiplerinde bu konunun önemi ve gerekliliği konusunda hiçbir farkındalık oluşturulamamaktadır.

- 4- 33 kV dağıtım hatları dalbudak bir şekilde genişlemekte adeta "faz-nötr al götür" mantığıyla hatların bazılarının başı ve sonu dağıtım şirketinin bilgi ve kontrolünün dışına çıkmaktadır. Bu hatlarda yazın kapasitesinin çok üzerinde ve aynı özellikteki yüklerle (pompalarla) aşırı yüklenmekte ve bu durumda bölgede 30 dan fazla 33 kV düzeyinde beslenen hat mevcut olup bunlar ciddi salınım üreten hatlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu hatların alternatifleri tesis edilmediği için yükleri bölünmemiş ve bu hatlarda başlayan gerilim dalgalanmaları tüm sisteme yayılmaktadır.
- 5- Dağıtım alanında hizmet veren TEDAŞ bu sorunlara çözüm üretmek için sorunun ana kaynağı olan bu pompaların sisteme girme ve çıkmasına ilişkin yerinde ve lokal çözümler üretilmediği için sorunlar sistemin üst kısmına (yüksek gerilim iletim sistemine) yayılmaktadır. Yüksek gerilim

iletim sisteminden sorumlu TEİAŞ tarafından önerilen çözümler ise çözüm olmaktan uzak kalmıştır.

- 6- Geçici ve sıkıntılı bir çözüm olarak bu sorunlu 33 kV hatlar yaz aylarında dönüşümlü olarak günlük 4'er saatten fazla kesintilere uğratılmakta, ya da sorun oluşmaya başladığında bu dalgalanmanın kaynağı konumunda olan hatlar devre dışı bırakılmaktadır. Bu uygulamalar ise ilgili hatların devreden çıkma sayıları çok fazla olduğu için yörede yaşayan kesimlerde büyük tepkilere yol açmaktadır.
- 7- Sulama yapılan bölgede, sulama mevsimlerinde büyük bir kargaşa yaşanmakta, elektrik sektöründe faaliyet yürüten kurumlar arasında koordinasyon kurulamamakta kurumlar adeta işlevsiz kalmaktadırlar. Bu durum son yıllarda her yaz yaşanmakta ve halkın devlet kurumlarına olan güveni yok olmaktadır.

Kış Döneminde Yaşanan Sorunlar

Kış aylarında ise bölgede yaşanan en büyük sorun; arızaların yoğunluğundan kaynaklı olarak yaşanan uzun süreli ve sık elektrik kesintileridir. Bu aylarda sulama bölgelerindeki yükler %20 ler düzeyine düşmekte ve tüketim mesken ağırlıklı olmakta, sulama bölgesindeki kırsal hatlarda yazdan çok farklı olarak daha sorunsuz bir durum ortaya çıkmaktadır.

Ancak nüfusun yoğun olduğu il ve ilçe merkezlerinde özellikle ısınmadan kaynaklı yüksek elektrik tüketiminden dolayı hatlar aşırı yüklenmektedir. Bölgedeki bir çok dağıtım hattı ihtiyaca uygun tesis edilmediği ve zamanında bakımları yapılmadığı için kış aylarında aşırı yüklenme ile birlikte hava koşulları ile beraber yine bölge üzerinde kabus gibi çöken elektrik kesintilerine yol açmaktadır. Yine kırsal besleyen dağıtım hatlarının ekonomik ömrünü tamamlamış olması ve bakımlarının yapılmamış olmasından dolayı kırsal kesim de aynı kesintilerden etkilenmektedir.

Kış mevsiminde aşırı bir elektrik tüketiminin olduğu bir gerçektir. Ancak, elektrik dağıtım şirketinin sorumluluğu, talep ne kadar yüksek olursa olsun, kendi sistemini o talebi karşılayacak şekilde düzenlemektir. Aşırı tüketimi gerekçe göstererek halk

enerjisiz bırakılamaz.

Yine kurumlar arası koordinasyon eksikliğinden dolayı TEİAŞ yeni bir trafo merkezi veya sisteme yeni bir güç trafosu ilave etmekte ancak TEDAŞ buradan enerjiyi kullanıcılara dağıtacak hatları tesis etmediği için var olan emre amade kapasite kullanılamamaktadır. Örneğin TEİAŞ'ın Diyarbakır ilinde Kayapınar bölgesini beslemeye hazır 125 MVA gücündeki güç trafosu (Diyarbakır'ın neredeyse dörtte birini besleyecek güçte) 2012 yılı boyunca boşa beklemiştir. Kentte ise kış aylarında kapasite yetersizliği gerekçe gösterilerek 2'şer ve 4'er saatlik dönüşümlü kesintilere gidilmiştir.

Yine yapılan açıklamalarda Diyarbakır'daki elektrik kesintilerinin kaynağı olarak Karayolları çalışmaları, TEİAŞ'ın trafolarının kapasite yetersizliği, DİSKİ'nin çalışmaları gösterilerek kamuoyu yanlış bilgilendirilmiştir.

Şunu ifade etmek gerekir ki yaşanan kesintilerde teknik çalışmaların sağlıklı bir şekilde yapılmamış olmasının ciddi etkisi vardır. Bu durumu yaratan en önemli etkenler ise özellikle dağıtım sektöründe yeterli ve planlı kaynak ayrılmaması, kötü idare, plansızlık, teknik olarak yetersiz yöneticiler ve

politikanın fazla bulaşması sıralanabilir. Örneğin DEDAŞ Diyarbakır İl Müdürlüğü gibi önemli bir yerde liyakata bakmadan, elektrikle ilgili bir kurumun başına, elektrik mühendisi olmayan, idari bir personel getirilmiş, il müdürlüğünün yeterli teknik bilgi ve öngörüye sahip olmaması, teknik çalışmaların sağlıklı yapılmasının önünde engel oluşturmuştur. Bu durum yıllardır devam etmekte, bu kurumlar politikacıların arka bahçesine dönüştürülerek halkın gözünde bir an önce satılsın da kurtulalım havası yaratılmaktadır. Yani kamuoyu bu şekilde de özelleştirmeye ısıtılmaktadır.

Yukarıda belirtilen öngörülerini tespit edip kamuoyu ile paylaşan sektörde örgütlü kurumlar olarak bunu ifade ettiğimiz için, içinde EMO Diyarbakır Şube başkanımız, Şube başkan yardımcımız, ESM Şube başkanı, TES-İŞ Şube yöneticisinin de olduğu, dördü mühendis altı teknik personel Diyarbakır'dan sürgün edildi. Biz kurumlar "Kral Çıplak" dedik ve haklı çıktık. Sürgün edenler ise bu konuda konuşacak kimse olmazsa ortada bir sorun kalmayacağını düşündüler herhalde. Bu sürgünlerin, DEDAŞ'ın teknik kapasitesini ve hizmet verme imkanını azaltacağını bile bile yaptılar. Gerekece olarak ta 25 Temmuz 2012'de, o dönem yaşanan kesinti ve dalgalanmaları gündemine alan bir basın açıklaması yaparak kış için de uyarılarımızı yapmamız gösterildi. Bizlerin, vatandaşla kurumları karşı karşıya getirdiğimiz iddia edildi. Bu sürgünlerden çok sonra Kurum yöneticileri Diyarbakır'da değilken ve herhangi bir basın açıklaması da yok iken halk elektrik kesintilerini gerekçe göstererek yolları kapatmış, her gün onlarca insan DEDAŞ'la karşı karşıya gelmiştir. İnsanlar, evlerinde elektrik olmadığı için ısınamıyorlar. Evlerinde ders çalışan çocukları, hastası olan sıkıntı yaşıyor. Enerji vazgeçebileceğimiz bir şey olmadığından insanlar öfkeleniyorlar. Çünkü ortada bir ta-

leple var. O talebi karşılamakta zorlanan kurumlar var. Peki bu halkı bu kurumlar mı DEDAŞ'a yönlendirdi? Yoksa, kurumla vatandaşın karşı karşıya gelmesine neden olan, kurumun verdiği hizmeti sağlıklı bir şekilde yapmaması değil midir?

Sonuç olarak; Bölgede yaz ve kış aylarında yaşanan ve çözümsüz bırakılarak kangrenleştirilen bu sorunlardan dolayı bölge gelişimi olumsuz etkilenmekte sanayi gelişimi ve yapılabilecek yatırımlar da bu kaygılardan dolayı ilerleyememektedir. Şunu belirtmek gerekir ki elektrik kesintileri ve kalitesiz enerji bölgenin kaderi değildir. Doğru öngörülerle, yeterli ve zamanında yapılacak yatırımlarla, sorunun ortaya çıkması engellenebilir. Ancak maalesef, sistem ehil olmayan insanların elinde ve yatırımsızlık yüzünden, insanların elektriğe sağlıklı ulaşamadığı bir durum ortaya çıkmıştır. Bölgenin tamamında yıllar süren ihmalin sonuçlarını ortadan kaldıracak bir yatırım seferberliğine girilmesi gerekmekte, eskimiş ve ekonomik ömrünü tamamlamış hatların yenilenmesi, kapasitesinin üzerinde yüklenen hatlara alternatif hatlar tesis edilmesi, şebekede kaliteli teçhizat kullanılması gerekmektedir.

Elektriğin temel ve vazgeçilmez bir kamusal hizmet olduğu kabul edilerek kurumlar arası koordinasyon üst seviyeye çıkarılacak bir yapılanma oluşturulmalıdır.

Yerelerde sektörde örgütlü meslek odaları, STK'lar ve halkın temsilcilerinin de olduğu enerji platformları oluşturularak alternatif görüşlerin tartışıldığı ve bu sorunun çözüm süreçlerinde ilgili yapılar karar mekanizmalarına katılmalıdır.

Aksi halde şu an bölgemizde yaşanan bu sorunların sebebi olarak halkı suçlar, TEDAŞ'ı suçlar, TEİAŞ'ı, EÜAŞ'ı, Karayollarını, DISKI'yi suçlar ama çözüm üretmezsiniz. "İnek Nerde? Dağa Kaçtı. Dağ Nerde? Yandı bitti kül oldu." Demeden kurumlar sorumluluklarını üstlenerek kamuoyunu doğru bilgilendirmeliler.

M.Nedim TÜZÜN

EMO Enerji Çalışma Grubu
Doğu,Güneydoğu Anadolu'da Enerji
Gerçeği Alt Çalışma Grubu Başkanı